

UNIVERSITY
OF TAMPERE

This document has been downloaded from
TamPub – The Institutional Repository of University of Tampere

 Publisher's version

The permanent address of the publication is <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201306121121>

Author(s): Lehtonen, Mikko
Title: Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti
Main work: Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja
Editor(s): Jokinen, Arto
Year: 1999
Pages: 74-88
Publisher: Tampere University Press
Item Type: Article in Compiled Work
Language: fi
URN: URN:NBN:fi:uta-201306121121

All material supplied via TamPub is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorized user.

Maskuliinisuus, kansallisuus, identiteetti

Mikko Lehtonen

Kaikki muuttuu, myös mieheys. Mieheyden muuttumisesta keskusteltaessa tuntuu kuitenkin usein unohtuvan se, että mieheys (sen enempää kuin naiseuskaan) ei muutu tyhjiössä. Mieheyden (aivan samoin kuin naiseudenkin) muutoksilla on kanssamuutoksensa, jotka vaikuttavat muutoksen vauhtiin ja suuntaan. Tätä näkemystä voidaan perustella sillä myöhemmin lähemmin tarkastelemallani kannalla, jonka mukaan mieheys ei seiso itsensä varassa, vaan saa identiteettinsä nimenomaan suhteestaan muihin seikkoihin, esimerkiksi naiseuteen. Niinpä miehen muuttumistakaan ei voi tarkastella vain mieheyden näkökulmasta, vaan se on suhteutettava muihin käynnissä oleviin yhteiskunnallisiin ja kulttuurisiin muutoksiin. Tässä otan esille näistä kanssamuutoksista kolme: yksilöitymisen, globalisoinnin ja medioitumisen. Kukin niistä on antanut ja antaa panoksensa mieheyden muuttumiseen.

Yksilöityminen

Historioija Eric Hobsbawm huomauttaa 1900-luvun historiasaan *Äärimmäisyyksien aika* (1999) että paras tapa tarkastella vuosisatamme kulttuurisia muutoksia on tutkailla perheessä ja kotitalouksissa tapahtuneita muutoksia. Hobsbawmin mukaan ihmiskunnan historiassa olivat pitkään vallitsevina avioliitto ja siihen liittyvä puolison ensisijaisuus sukupuolikumppanina, aviomiesten ylemmyys aviovaimoihin nähden eli patriarkaatti, vanhempien ylemmyys lapsiin nähden samoin kuin vanhempien sukupolvien ylemmyys suhteessa nuorempiin polviin. 1900-luvun toisella puoliskolla nämä vanhat sukupuolten ja sukupolvien väliset suhteet ovat kuitenkin länsimaissa muuttuneet kiihtyvällä vauhdilla. (Emt., 404–408.)

Esimerkiksi Englannissa tilastoitiin Hobsbawmin mukaan vuonna 1938 yksi avioero jokaista 58 solmittua avioliittoa kohden, mutta 1980-luvun puolivälissä avioeroja oli yksi jokaista 2,2 solmittua liittoa kohden. Samaan aikaan yksin elävien ihmisten määrä kasvoi räjähdysmäisesti. Kun vuosisadan alun Iso-Britanniassa vain kuutisen prosenttia kaikista kotitalouksista oli yhden hengen talouksia, vuonna 1995 sinkkotaloudet muodostivat jo yli neljänneksen kaikista talouksista. Useissa suurkaupungeissa miltei puolet kotitalouksista oli sinkkotalouksia. (Näin on nykyään myös Helsingissä.) Tämän kääntöpuolelta perinteinen ydinperhe - äiti, isä ja lapset - rapautui. Yhdysvalloissa ydinperheitä oli kotitalouksista vuonna 1980 enää 29 prosenttia ja Ruotsissa 25 prosenttia. Joka toisen Ruotsissa 1980-luvun puolivälissä syntyneen lapsen äiti oli naimaton.

Nämä muutokset puolestaan ovat yhteydessä sukupuolista käyttäytymistä koskevissa säännöissä tapahtuneisiin dramaattisiin muutoksiin. Homoseksuaalisuus oli kriminalisoitu Suomen lisäksi monissa muissakin maissa vielä 1960-luvulla. Samalla vuosikymmenellä syntyivät kuitenkin ensimmäiset näky-

vät homojen alakulttuurit San Fransiscossa ja New Yorkin Greenwich Villagessa. Avioero tuli lailliseksi paavinvallan luvatussa maassa Italiassa vuonna 1970. Myös ehkäisyvälineet ja syntyvyyden säännöstelyä koskeva tiedotus laillistettiin Italiassa vuonna 1971 ja abortista tuli siellä laillinen vuonna 1978. Kaikki tämä merkitsi paitsi Italiassa myös länsimaissa ylipääntään sitä, että aiemmin kielletystä tuli paitsi sallittua myös normaalia.

Näitä 1900-luvun jälkikäteen ajatellen varsin nopeita ja syvältä kouraisseita kulttuurisia muutoksia voi kuvata yksilön voitoksi yhteiskunnasta. Ne menneisyyden siteet, joilla ihmiset oli kiinnitetty yhteisöihinsä, ovat höltyneet ja joissakin tapauksissa murtuneet kokonaan. Voimallisimmin muutokset ovat kolhineet nimenomaan perinteisiä yhteisöjä – perheitä, kirkkoja ja sen sellaisia. Vanhan moraalisen sanaston oikeuksineen ja velvollisuuksineen, keskinäisine sitoumuksineen, synteineen ja hyveineen, uhrautumisineen, omatuntoineen tai palkkioineen ja rangaistuksineen on korvannut halun ja tyydytyksen kieli, yksilöiden kieli. Vanhat suuret kertomukset ovat näivettyneet pahoin. Perinteiset arvojärjestelmät samoin kuin inhimillistä käyttäytymistä säädelleet konventiot ovat rapautuneet.

”Miehen kriisissä” ei tältä kannalta olekaan kyse ensisijassa siitä, että ”ne pirun akat” ovat muuttuneet viime vuosikymmeninä kovin äänekkäiksi. Naisten äänekkyyteen on syynsä, jotka eivät palaudu yksin sukupuolten välisiin suhteisiin, vaan myös sukupolvien ja yksilöiden ja yhteisöjen suhteisiin. On syytä muistaa, että miehen kriisi on osa vanhan järjestyksen ja ihmisten välisten perinteisten suhteiden kriisiä.

Tätä kriisiä voi puolestaan eritellä ihmistieteiden viime vuosien aiheellisestikin keskustelluimman käsitteen eli ’identiteetin’ kautta. Ne teoreetikot, jotka uskovat modernien identiteettien – siis myös maskuliinisten identiteettien – olevan murtumassa, perustelevat kantaansa suunnilleen seuraavasti: oma-

leimainen rakenteellinen muutos muokkaa modernien yhteiskuntien muotoa 1900-luvun lopussa. Kyse on meille sosiaalisina yksilöinä aiemmin vankkoja asemia antaneiden luokan, sukupuolen, seksuaalisuuden, etnisyyden, rodun ja kansallisuuden kulttuuristen maisemien pirstoutumisesta. Nämä muodonmuutokset panevat myös henkilökohtaiset identiteettimme liikkeeseen, horjuttavat käsityksiämme itsestämme yhtenäisinä subjekteina. Tätä vakaan minätunnon katoamista kutsutaan toisinaan subjektin paikaltaan siirtymiseksi tai hajakeskittämiseksi. Tämä kaksinkertaisten siirtymien joukko - joka hajakeskittää yksilöt sekä heidän paikaltaan sosiaalisessa ja kulttuurisessa maailmassa että heistä itsestään - muodostaa yksilöille ”identiteetikriisin”. (Identiteeteistä ja niistä käytävästä keskustelusta ks. Hall 1999.)

Modernia subjektia koskevien käsitysten historian kartoittaminen on tavattoman hankalaa. Jos kertoo tarinan, jonka mukaan identiteetit olivat aiemmin täysin yhtenäisiä ja yhdenmukaisia ja ovat nyt täydellisesti hajautuneet, yksinkertaista raskaasti modernin subjektin kehityskertomusta. Tässä en käytäkään kyseistä tarinaa kuin käteväenä esityksen apuvälineenä. Edes ne, jotka yleisesti ottaen kannattavat käsitystä identiteetin hajautumisesta, eivät hyväksyisi tätä tarinaa sen yksinkertaistetussa muodossa, mikä on syytä pitää eteenpäin luottaessa visusti mielessä. Tällä yksinkertaisella muotoilulla on kuitenkin se etu, että sen avulla voin lyhyesti hahmotella karkeaa kuvaa siitä, kuinka subjektia koskevat käsitteellistyksen desentroivan näkemyksen edustajien mukaan ovat muuttuneet kolmessa strategisessa kohdassa moderniteetin kuluessa. Nämä muutokset korostavat sitä perusväitettä, että subjektin käsitteellistyksen tosiaankin muuttuvat ja että niillä sen vuoksi on historiansa. Koska moderni subjekti sukeltautui esiin (”syntyi”) tietyllä hetkellä ja koska sillä on historia, tästä seuraa, että se

voi myös muuttua ja että voimme tietyissä oloissa jopa pohtia sen ”kuolemaa”.

Stuart Hall (1999) on erottanut kolme varsin erilaista käsitystä identiteetistä: (a) valistuksen subjektin, (b) sosiologisen subjektin ja (c) postmodernin subjektin. Valistuksen subjekti perustui käsitykseen ihmisistä keskuksen omaavina, täysin yhtenäisinä yksilöinä, jotka oli varustettu järjellä, tietoisuudella ja toimintakykyisyydellä ja joiden ”keskus” koostui sisäisestä ytimestä, joka sai alkunsa samalla kun ihminen syntyi, minkä jälkeen se vain ikään kuin kehittyi auki pysyen kuitenkin olemukseltaan samana – jatkuvana tai itsensä kanssa ”identtisenä” – koko yksilön olemassaolon ajan. Tämä minän olemuksellinen keskus oli yhtä kuin ihmisen identiteetti.

Sosiologinen subjektikäsitelmä puolestaan heijasti modernin maailman kasvavaa mutkikkuutta sekä tietoisuutta siitä, että tämä subjektin sisäinen ydin ei ollut autonominen ja itseään kannatteleva, vaan muodostui suhteessa ’merkityksellisiin toisiin’, jotka välittivät subjektille tämän asuttamien maailmojen arvot, merkitykset ja symbolit -kulttuurin. Tämän näkemyksen mukaan identiteetti muodostuu minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. Subjektilla on yhä sisäinen ydin tai olemus, joka on ”tosi minä”, mutta se muotoutuu ja muokkautuu jatkuvassa dialogissa ”ulkopuolella” olevien kulttuuristen maailmojen ja niiden tarjoamien identiteettien kanssa.

Mutta nykyään sekä subjektien että sosiaalisten maailmojen sanotaan olevan liikkeessä. Subjektista, jolla aiemmin koettiin olevan yhtenäinen ja vakaa identiteetti, on tulossa pirstoutunut. Se ei koostu yhdestä, vaan monista identiteeteistä, jotka ovat joskus ristiriidassa keskenään tai jopa yhteensopimattomia toisiinsa nähden. Vastaavasti ne identiteetit, jotka rakensivat sosiaalisia maisemia ”tuolla jossain” ja jotka takasivat subjektiivisen mukautumisessa kulttuurin objektiivisiin ”tarpeisiin”, ovat murtumassa rakenteellisten ja institutionaalisten

muutosten myötä. Siitä identifikaatioprosessista, jolla projisoimme itsemme kulttuurisiin identiteetteihimme, on tulossa aiempaa avoimempi, moninaisempi ja ongelmallisempi.

Tämä tuottaa postmodernin subjektin, jota on käsitteellistetty subjektiksi, jolla ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Identiteetistä tulee ”liikkuva juhla”: se muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Se on historiallisesti – ei biologisesti – määrittynyt. Subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eivätkä nämä identiteetit ryhmitä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi minikään eheän ”minän” ympärille. Sisällämme on ristiriitaisia ja eri suuntaan tempoilevia identiteettejä, minkä vuoksi identifikaatiomme vaihtelevat jatkuvasti. Jos tunnemme, että meillä on yhtenäinen identiteetti kohdusta hautaan, tämä johtuu ainoastaan siitä, että olemme rakentaneet lohduttavan tarinan tai ”minäkertomuksen” itsestämme. Täysin yhtenäinen, loppuunsaatettu, varma ja johdonmukainen identiteetti on fantasiaa. Kun merkitysten ja kulttuuristen representaatioiden järjestelmät lisääntyvät, kohtaamme mahdollisten identiteettien hämmentävän ja nopeasti vaihtuvan moneuden, jossa tunnemme voivamme ainakin tilapäisesti identifioitua mihin tahansa näistä identiteeteistä.

Nykyään on yleisesti hyväksyttyä, että moderni aika merkitsi uuden ja tärkeän individualismin muodon syntyä, jonka keskiössä oli uusi käsitys yksilöllisestä subjektista ja tämän identiteetistä. Tämä ei merkitse sitä, etteivätkö ihmiset olisi olleet yksilöitä ennen modernia aikaa, mutta kylläkin sitä, että yksilöllisyys sekä elettiin että käsitteellistettiin toisin. Moderniteettia ennakoineet muutokset irrottivat yksilön tämän vakaista siteistä traditioihin ja rakenteisiin. Koska näiden uskottiin olevan jumalaista alkuperää, niiden ei ajateltu voivan muuttua missään olennaisessa mielessä. Kunkin sääty, arvoaste ja sijainti ”ole-

misen suuressa ketjussa” - asioiden maallisessa ja jumalallisessa järjestyksessä - varjosti kaikkea sitä, mitä kukin saattoi olla itseään määräävänä yksilönä. ’Suvereenin yksilön’ synty 1500-luvun renessanssihumanismin ja 1700-luvun valistuksen välisenä aikana merkitsi tärkeää murrosta menneisyyteen nähden. Joidenkin väitteiden mukaan kyseessä oli moottori, joka saattoi koko ”moderniteetin” sosiaalisen järjestelmän liikkeeseen.

Globalisoituminen

Yksi suuri ravistuva kertomus 1900-luvun toisella puoliskolla on ollut tarina kansallisuuksista ja kansallisvaltioista. 1900-luvulla pitkin harppauksin edennyt globalisoituminen on merkinnyt kansallisvaltioiden taloudellisen, poliittisen ja kulttuurisen merkityksen suhteellista heikkenemistä. Aiheemme kannalta tämä ei ole vailla seurauksia, koska modernit mieheyden mallit on juurrutettu miehiin pitkälle juuri kansallisuuksia ja niiden idealisoituja miehisii piirteitä koskevan puheen kautta. Mieheyttä muovanneilla instituutioilla – esimerkiksi suuryrityksillä, armeijoilla, urheilulla ja kulttuurituotannolla – on ollut läheinen yhteys kansallisten identiteettien tuottamiseen. Kaikki ne ovat tuottaneet samaan aikaan sekä sukupuoleen että kansallisuuteen liittyviä identiteettejä.

Globalisoituminen hajottaa kuitenkin perinteisiä kansallisia julkisuuksia ja pilkkoo yleisöjä. Paikallinen ja kansainvälinen, lokaali ja globaali (jotka yhdessä muodostavat ’glokaalin’) alkavat ottaa kansallisen paikkaa identiteettien tuottamisessa. Yksi globalisoitumisen seuraus on se, että saatavilla olevien miesten mallien määrä kasvaa räjähdysmäisesti. Kansallisesti muovattujen mallien rinnalle nousee muita malleja, jotka ovat syntymaissaan voineet olla hyvinkin marginaalisia, mutta joista voi tulla globaalisti tunnettuja ja jopa tavoiteltuja. Esimerk-

kejä tästä eivät ole vain homokulttuurit, vaan myös vaikkapa hipit, rastat tai hiphopparit.

Monessa mielessä kansalliset kulttuurit ansaitsevatkin tulla kritikoiduiksi. Ne eivät ole koskaan olleet yksinkertaisesti vain uskollisuuden sitoutumisen ja symbolisen identifioitumisen kohteita, vaan myös kulttuurisen vallan rakenteita. Tarkastellaanpa asiaa seuraavilta kannoilta.

Ensinnäkin useimmat modernit kansakunnat koostuvat keskenään yhteensopimattomista kulttuureista, jotka on yhtenäistetty pitkässä väkivaltaisten valloitusten prosessissa – toisin sanoen kulttuuristen erojen väkivaltaisen tukahduttamisen kautta. Esimerkiksi ”suomalaiset” on tällaisen homogenisoinnin tuote ja koostuu paitsi savolaisista, hämäläisistä ja pohjalaisista myös suomenruotsalaisista, saamelaisista ja romaneista ja nyttemmin myös vietnamilaisista, somaleista ja muista. Toisin kuin 1800-luvun fennomaanit tähdensivät, suomalaisuus ei ole mikään ikaikainen olemus, vaan tietty poliittinen ja kulttuurinen konstruktio, jonka syntymiseksi mm. samaiset fennomaanit aikanaan ponnistelivat toden teolla.

Kuten Ernest Renan on huomauttanut, modernien kansakuntien alkuperään liittyvät väkivaltaiset lähtölaukaukset tai lempeä pakotus on ensin ”unohdettava”, jotta voidaan alkaa rakentaa uskollisuutta yhtenäistä ja homogeenista kansallista identiteettiä kohtaan. Niinpä esimerkiksi ”brittiläinen” kulttuuri ei vielääkään sisällä tasavertaista kumppanuutta Yhdistyneiden Kuningaskuntien sisällä olevien kulttuurien välillä, vaan rakentuu ”englantilaisuuden” tehokkaalle hegemonialle maan eteläosien kulttuurin esittäessä itsensä olennaiseksi brittikulttuuriksi ja asettaessa itsensä skotti-, walesilais-, irlantilais- ja muiden alueellisten kulttuurien yläpuolelle.

Toiseksi kansakunnat koostuvat aina eri yhteiskuntaluokista sekä sukupuoli- ja etnisistä ryhmistä. Moderni suomalaisuus on vuoden 1918 jälkeen syntynyt varsin tietoisesta pyrkimyksestä

yhdistää eri luokat yhteiskunnallisista eroista ja katkerista kokemuksista huolimatta tarjoamalla näille vaihtoehtoinen identifi kaation kohde – yhteinen jäsenyys ”kansakunnan perheessä”. Sama huomautus voidaan esittää myös sosiaalisen sukupuolen kohdalla. Kansalliset identiteetit ovat vahvasti sukupuolittuneita. ”Suomalaisuuden” merkityksiin ja siihen liitettyihin arvoihin sisältyy voimakkaan maskuliinisia mielleyhtymiä. (Ks. Lehtonen 1995a, 95-114.) Naisilla on tässä toissijainen rooli kotilieden, tuttavien ja sukulaisten vaalijoina ja kansakunnan ”poikien” ”äiteinä”.

Sen sijaan, että ajattelisimme kansallisia kulttuureja yhtenäisinä, meidän tulisi tarkastella niitä perustavina diskursiivisina keinoina, jotka esittävät eron yhtenäisyydeksi tai identiteetiksi (samuudeksi). Kansallisia kulttuureja läpäisee joukko sisäisiä jakoja ja eroja ja ne yhdentyvät vain kulttuurisen vallan eri muotojen käytön kautta.

Yksi kansallisten identiteettien yhtenäistämisen keinoista on ollut niiden esittäminen jonkin perimmäisen ”yhden kansan” kulttuurin ilmauksiksi. Kutsumme ihmisille yhteisiä kulttuurisia piirteitä – kieltä, uskontoa, tapoja, traditioita ja kiinnittymistä ”paikkoihin” – termillä ’etnisyys’. Siksi etnisyyttä onkin houkuttelevaa käyttää tällaisella ”perustavalla” tavalla. Käsitys osoittautuu kuitenkin modernissa maailmassa myytiksi. Länsi-Euroopassa ei ole kansakuntaa, joka koostuisi vain yhdestä kansasta, kulttuurista tai etnisyydestä. Kaikki modernit kansakunnat ovat kulttuurisia sekasikiöitä.

Vielä tätäkin vaikeampaa on yrittää yhtenäistää kansallista identiteettiä rodun avulla. Näin on ensinnäkin siksi, että rotu ei vastoin laajalle levinnyttä uskomusta ole biologinen tai geneettinen kategoria eikä sillä ole minkäänlaista tieteellistä perustaa. On kyllä olemassa erilaisia geneettisiä kantoja ja ”poo-leja”, mutta ne vaihtelevat yhtä paljon ”roduiksi” kutsuttujen sisällä kuin rotujen välilläkin. Rotu on diskursiivinen, ei-biolo-

ginen kategoria. Se on toisin sanoen kategoria, joka organisoii niitä puhetapoja, representaation järjestelmiä ja sosiaalisia käytäntöjä (diskursseja), jotka käyttävät joukkoa löyhiä ja usein tarkemmin määrittämättömiä fyysisten piirteiden eroja – ihonväriä, hiusten koostumusta, fyysisiä ja ruumiillisia piirteitä jne. – symbolisina merkitsijöinä, joilla jokin ryhmä erotetaan sosiaalisesti toisista.

Kansakuntien koskevien identiteettien rapautuminen puolestaan ei voi olla vaikuttamatta myös maskuliinisiin identiteetteihin, koska suuri osa maskuliinisuuteen kohdistuvasta säätelevästä on tapahtunut puhumalla kansallisista identiteeteistä. Kun Suomessa on puhuttu siitä, millainen ”suomalainen” on, tällä on perinteisesti tarkoitettu ensisijaisesti tai jopa pelkästään miehiä.

Medioituminen

Yksilöityminen ja globalisoituminen kulkevat käsi kädessä medioitumisen kanssa. Medioituminen tarkoittaa jokapäiväisen elämän kasvavaa mediavälitteisyyttä. Nykykulttuuri samoin kuin havainto- ja kokemusmaailmamme ovat lisääntyvässä määrin mediatekstien välittämiä. Ihmisten suhteet ulkomaailmaan, toisiin ihmisiin ja itseensä määrittyvä enenevästi median kautta. Medioitunut kulttuuri merkitsee kulttuurin arkistumisesta, pyhyden hohteen riisumista sen vaiheilta, hierarkioiden purkautumisesta. Saatavilla olevat miehen mallit eivät medioituneessa maailmassa ole peräisin yksin omasta elinympäristöstä tai kansallisesta kulttuurista, vaan mieheyttään voi ainakin periaatteessa rakentaa paljon suuremman valikoiman varassa. Saatavilla olevien kulttuuristen kuvien lisääntyvä määrä kasvattaa lisäksi yleistä kulttuurista refleksiivisyyttä – itse kunkin

oman minuuden peilaamista median tai kasvokkaisen kanssa käymisen avulla. (Ks. tästä Fornäs 1998.)

Medioitumisen käsittelyn voi aloittaa Eric Hobsbawmin huomiolla (1999, 28), jonka mukaan 1990-luvulla elettiin maailmassa, joka pystyi ”tuomaan päivittäin ja tunneittain enemmän tietoa ja viihdettä jokaiseen kotiin kuin konsanaan oli ollut tarjolla kuninkaallisille vuonna 1914”. Se 1900-luvun lopun maailma, josta Hobsbawm puhuu, on läpikotaisin medioitunut maailma, jossa niin inhimillisestä kulttuurista kuin havainto- ja kokemusmaailmoistammekin tulee yhä pidemmälle eri mediumien välittämiä.

Moderniteetti on tietenkin kulttuuristen tekstien ennennäkemättömän uusintamisen aikaa. Niinpä se on myös kiihtyvän medioitumisen aikaa. Päättävä vuosisata on tässä suhteessa merkinnyt tekstien – niin mekaanisen, sähköisen kuin digitaalisenkin – uusintamisen ja medioitumisen voimaperäistymistä sellaisiin mittasuhteisiin, joita ei ole aiemmin nähty, mutta jotka alkava vuosisata ja -tuhat jättänevät aikanaan varjoonsa. Kuten Johan Fornäs kirjoittaa (1998, 11–12), ”myöhäismoderni on median kyllästämiä, ja kulttuurista tulee yhä keskeisempi alue siinä kaksoisprosessissa, jossa kulttuuri medioituu ja media kulturalisoituu”. Hän jatkaa: jokapäiväinen elämä on yhä enemmän median läpäisemää. Kulttuuriset käytännöt ja ilmaiset saavat ilmiasun, leviävät ja muuntuvat joukkotiedotuksen kautta, jonka läsnäolo arkielämässä käy jatkuvasti intensiivisemmäksi. Median kautta välittyvät tekstit ovat yhä keskeisempiä yksilöllisen ja kollektiivisen identiteetin rakentamisessa, kuten myös siinä, kuinka ihmiset suhtautuvat toisiinsa ja millaiselta maailma heidän ympärillään näyttää. (Fornäs 1998, 258.)

Median levittäytyminen johtaa tällä tavoin myös kulttuurin medioitumiseen. Kulttuuriset ilmiöt, jotka ennen perustuvat ensisijaisesti kasvokkaiseen vuorovaikutukseen, nielaistaan

yhä uudelleen osaksi median eri muotoja ja muotoillaan niissä uudelleen. Tällaisten medioitumisen mikroprosessien vauhdin ja laajuuden lisääntymisen tuloksena on yleinen kulttuurin medioituminen makrotasolla. Tämän pitkävaikutteisen historiallisen prosessin johdosta mediasta tulee suhteellisesti tärkeämpi kaikissa myöhäismodernin yhteiskunnan kulttuurissa ilmiöissä.

Fornäs huomauttaa, että myöhäismodernia luonnehtii yleinen refleksiivisyyden lisääntyminen, joka liittyy kulturalisoitumiseen ja estetisoitumisen prosesseihin. Hän jatkaa (emt., 251–252): ”sekä refleksiivisyys että estetisoituminen liittyvät edelleen siihen, mikä puolestaan on nimetty medioitumiseksi.”

Medioituminen on siis osa yleistä myöhäismodernia refleksiivisyyttä. Fornäs näkee, että tämän reflektion objektit jakautuvat kahteen päätyyppiin: subjektien itsereflektiossa kohteena ovat identiteetit ja subjektiviteetit, kun taas tekstuaalisessa refleksiivisyydessä kulttuuriset tekstit tematisoivat itse itseään.

Maskuliinisuuden kannalta subjektien itsereflektio on näistä tärkeämpi. Media toimii kasvavasti peilinä, jota kautta neuvotteleminen jatkuvasti siitä, keitä olemme. Jonkin Men’s Health-lehden äskettäinen maihinnousu Suomenniemelle on yksi varsin kuvaava esimerkki medioitumisen maskuliinisuudelle aiheuttamista muutospainesta. Tuskin olemme toipuneet Pohjois-Karjala -projektista ja oppineet pitämään salaattia muunakin kuin jänisten ruokana, niin meidän ruumiitamme aletaan ohjailta ja säädellä ulkoapäin samaan tapaan kuin naisten kohdalla on jo vuosikymmenet tehty.

Vallitseva, jäänteellinen, orastava

Kaikki muuttuu, eikä kuitenkaan muutu. Keskellä miehen mallien myllerrystä on havaittavissa myös tiettyä itsepintaista

pysyvyyttä. Tästä kaikesta voi yrittää saada otetta kirjallisuuden- ja kulttuurintutkija Raymond Williamsin käyttöön ottamien käsitteiden vallitseva, jäänteellinen ja orastava avulla (ks. Williams 1988). Mieheyden malleissa on tältä kannalta läsnä samaan aikaan sekä vallitsevia – hegemonisessa asemassa olevia – että jäänteellisiä ja orastavia aineksia.

Vallitsevalla eli hegemonisella mieheydellä voisi tarkoittaa niitä mieheyden malleja, jotka suuri osa miehistä elää todeksi päivittäin. Se on yhtä kuin ne merkitykset ja käytänteet, jotka yleisyytensä vuoksi näyttävät useimmista ”terveen järjen” mukaisilta, siltä ”miten asiat ovat”. Hegemoninen mieheys on elämän eri alueille ulottuva käytäntöjen ja odotusten kokonaisuus, useimpien miesten identiteetin perusta. Siinä yhdistyvät sekä mieheyden traditiot, sen monet instituutiot että välitön arkinen kokemus. Kulttuurissamme edelleen vallitseva mieheys on pitkälle sellaista, jossa mieheys on luonnolliseksi nähty normi, jotain niin kiistatonta ja itsestään selvää että siitä on turha edes puhua. Turhat pulinat pois, sillä pojat ovat poikia ja sillä siisti.

Jäänteelliset mieheyden mallit ovat sellaisia, jotka eivät kuulu vielä kokonaan menneisyyteen. Ne ovat kyllä muotoutuneet menneisyydessä, mutta vaikuttavat edelleenkin nykyisyydessämme. Erotuksena jäänteellisistä mieheyden malleista voisi mainita sellaiset arkaaiset, jo menneisyyteen kuuluvat, mutta uudelleen henkiin herätetyt mieheyden mallit kuin Rautahannut tai isä ja poika Turkan ritari-ihanteet. Niillä tuskin on enää – synnyttämäänsä nostalgisuutta lukuunottamatta – laajempaa kulttuurista kaikupohjaa. Tällaisesta arkaaisesta, jo menneeseen aikaan kuuluvasta mieheydestä poiketen jäänteellisellä mieheydellä näyttää suomalaisessa kulttuurissa olevan edelleen vahva vaikutus. Vallitsevat mieheyden mallimme ovat pitkälti peräisin jo menneeltä ajalta, mutta me elämme niitä edelleen todeksi päivittäin. Matkustamme tulevaisuuteen selkällä edellä, menneeseen katsellen. Ehkä kokemam-

me mieheyden kriisi liittyykin kipeimmin juuri siihen, että maailman mullistumisesta huolimatta mieheytemme mallit periytyvät edelleenkin pitkälle Saarijärven Paavon, Sven Tuuvan tai Paavo Nurmen kaltaisilta hahmoilta.

Pinnalta katsoen suuri osa nykyisestä ”mieheyden kriisistä” näyttääkin olevan enemmän tai vähemmän harmistunutta reagoimista hegemonisen (ja sellaisena paljolti myös jäänteenoamisen) mieheyden rauhaan kohdistuvaan häirintään. Mieheydenkin kohdalla totuttuun identiteettiin kohdistuvaksi koetut uhkat voivat synnyttää pakonomaista tarrautumista totuttuun, mattimäkelämäistä miesfundamentalismia (josta ks. Lehtonen 1995b).

Kun jääkiekkoilija Ville Peltonen tilittää julkisuudessa kaksospoikiensa syntymän tuottamia tuntemuksia tai jörö pääministeri Paavo Lipponen hyppää miehisen politiikan oravanpyörästä hetkeksi isyyslomalle, vanhat mallit kuitenkin säröilevät. Perinteiseen mieheyteen kohdistuvat paineet synnyttävätkin myös murtumia vanhoissa malleissa sekä kokonaan uusia, orastavia mieheyden malleja. Perinteiset mallit eivät syvällekäyvystä vaikutuksestaan huolimatta kata tai käytä hyväkseen kaikkia miehenä olemiseen liittyviä kokemuksia tai pyrkimyksiä. Hegemoninen, herruusasemassa oleva maskuliinisuus kattaa ja selittää vain osan miesten kokemuksista. Vallitsevat mieheyden mallit ovat itse asiassa varsin valikoivia ja niissä vaietaan monista keskeisistä miesten kokemusten puolista. Tämä synnyttää tilaa ja myös tilausta vaihtoehtoisille mieheyden malleille.

Kirjallisuus

Fornäs, Johan 1998: Kulttuuriteoria. Myöhäismodernin ulottuvuuksia. Suom. Mikko Lehtonen, Virpi Blom, Kaarina Hazard ja Juha Herkman. Suomenoksen toimittanut Mikko Lehtonen. Vastapaino, Tampere. (1995).

Hall, Stuart 1999: Identiteetti. Toim. ja suom. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Vastapaino, Tampere.

Hobsbawm, Eric 1999: Äärimmäisyyksien aika. Lyhyt 1900-luku (1914–1991). Suom. Pasi Junila. Vastapaino, Tampere. (1994).

Lehtonen, Mikko 1995a: Pikku jättiläisiä. Maskuliinisuuden kulttuurinen rakentuminen. Vastapaino, Tampere.

Lehtonen, Mikko 1995b: Pakkopaita riekaleiksi! – Mikko Lehtonen (toim.) 1995: Aatamin puvussa. Tampereen yliopisto, yleinen kirjallisuustiede, Tampere.

Williams, Raymond 1988: Marxismi, kulttuuri ja kirjallisuus. Suom. Mikko Lehtonen. Vastapaino, Tampere. (1977).